

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою юридичного факультету

ДВНЗ «УжНУ»

Протокол № 7 від «20» січня 2025 р.

**КАФЕДРАЛЬНИЙ КАТАЛОГ ВИБІРКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН
ТРЕТЬОГО (ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ
на 2025 – 2026 навчальний рік**

Розглянуто на засіданні
кафедри теорії та історії держави і права
Протокол № 6 від «20» січня 2025 р.

УЖГОРОД 2025

З М І С Т

	ВСТУП	3
<i>Дисципліни для вибору здобувачами на другий рік навчання</i>		
<i>1 семестр</i>		
1.	Професійна культура викладача	4
2.	Основи академічної доброчесності	5
3.	Методологія сучасного правознавства	7
4.	Праворозуміння: соціально-філософський аспект	10
5.	Сучасні концепції права	12
6.	Юридичне дослідження	15
7.	Історія філософії держави і права	17

ВСТУП

Відповідно до розділу X статті 62 Закону України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII від 01.07.2014 р.), вибіркові дисципліни – дисципліни вільного вибору студентів для певного рівня вищої освіти, спрямовані на забезпечення загальних та спеціальних (фахових) компетентностей за спеціальністю. Обсяг вибіркових навчальних дисциплін становить не менше 25% від загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для відповідного рівня освіти. Каталог містить анований перелік дисциплін, які пропонуються для обрання здобувачами вищої освіти згідно з навчальним планом відповідно до Положення про порядок реалізації здобувачами вищої освіти права на вільний вибір навчальних дисциплін в ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Затвердженим рішенням Вченої ради ДВНЗ УжНУ, протокол № 2 від 03.03.2020 р.). Здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти обирають дисципліни згідно з навчальним планом в строки, визначені Положенням про порядок реалізації здобувачами вищої освіти права на вільний вибір навчальних дисциплін в ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Обсяг кредитів, які виділені на засвоєння матеріалу вибіркових дисциплін та форми контролю визначено Наказом ректора «Про формування освітніх програм та навчальних планів згідно із затвердженими стандартами вищої освіти».

Для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти:

- здобувачі 1 курсу обирають дисципліни для другого року навчання;
- здобувачі 2 курсу обирають дисципліни для третього року навчання;
- здобувачі 3 курсу обирають дисципліни для четвертого року навчання.

Вибір навчальних дисциплін здобувачем вищої освіти створює умови для досягнення таких цілей: - забезпечення формування здобувачами вищої освіти індивідуальної освітньої траєкторії в межах освітньої програми та реалізації принципів студентоцентрованого навчання і викладання; - поглиблення професійних знань та здобуття додаткових спеціальних фахових компетентностей в межах обраної освітньої програми; - здобуття загальних та загально-професійних компетентностей в межах спеціальності, споріднених спеціальностей певної галузі знань; - ознайомлення з сучасними науковими дослідженнями в інших галузях знань; - розширення та поглиблення результатів навчання за загальними компетентностями.

Відповідно до цілей, здобувачу вищої освіти пропонується реалізувати свій вибір наступними шляхами:

1) шляхом вибору однієї дисципліни із переліку вибіркових дисциплін фахового або соціогуманітарного спрямування навчального плану освітньої програми, на якій навчається здобувач (здобувачу пропонується на навчальний рік перелік із кількох альтернативних дисциплін, з яких він обирає одну);

2) вибору дисципліни із каталогу вибіркових дисциплін Університету, до якого входять дисципліни світоглядного характеру та професійно-орієнтовані дисципліни різних спеціальностей, запропоновані кафедрами для набуття та розвитку здобувачами соціальних навичок (soft skills).

**Дисципліни для вибору здобувачами на другий рік навчання
I семестр**

Професійна культура викладача

Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий)
Курс (рік) навчання	2
Семестр	Осінній
Обсяг дисципліни у кредитах	4 кредити ЄКТС
Мова викладання	українська
Передумови для вивчення дисципліни	Юридична деонтологія, Філософія права, Соціологія права
Кафедра, яка забезпечує викладання дисципліни	Кафедра теорії та історії держави і права
Інформаційне забезпечення	Екран, мультимедійний проектор. Засоби онлайн навчання: Система електронного навчання Moodle, https://moodle.uzhnu.edu.ua/ , електронний репозитарій ДВНЗ «УжНУ».
Форма проведення занять	Лекції, практичні заняття
Ключові результати навчання (знання, уміння та інші компетентності):	<p>У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зміст, компоненти (етичний, комунікативний, педагогічний, естетичний, правовий тощо) та функції професійної культури; - етичний кодекс викладача, принципи педагогічного такту, толерантності, відповідальності; - особливості професійного спілкування з різними суб'єктами освітнього процесу: студентами, колегами, адміністрацією; - вимоги до академічного мовлення, особливості вербальної та невербальної комунікації в навчальному процесі; - методи саморозвитку, самоосвіти, рефлексії, та засоби професійного самовдосконалення викладача. <p>Уміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> - налагоджувати взаємодію зі студентами, колегами та адміністрацією з урахуванням норм педагогічної етики; - приймати рішення та поводитися відповідно до норм педагогічного такту, справедливості, поваги до особистості; - демонструвати культуру мовлення, поведінки, зовнішнього вигляду, а також підтримувати сприятливий морально-психологічний клімат; - виявляти і аналізувати власні сильні й слабкі сторони, розробляти стратегії самовдосконалення; - користуватися інструментами професійного зростання: педагогічними тренінгами, майстер-класами, професійними спільнотами тощо.

Форма семестрового контролю	Залік
-----------------------------	-------

Короткий зміст дисципліни (перелік тем):

Мета навчальної дисципліни «Професійна культура викладача» полягає у формуванні у студентів цілісного уявлення про зміст, структуру та значення професійної культури в діяльності викладача, а також у розвитку професійно значущих якостей, етичних принципів, комунікативних умінь і навичок педагогічної взаємодії, необхідних для успішного здійснення освітньої діяльності.

Тема 1. Сутність та структура професійної культури викладача.

Поняття «професійна культура» у педагогіці. Компоненти професійної культури викладача. Функції та значення професійної культури в освітньому процесі. Взаємозв'язок професійної культури з педагогічною майстерністю.

Тема 2. Правова культура викладача.

Правове регулювання освітньої діяльності. Основи правової обізнаності викладача. Права та обов'язки викладача. Юридична відповідальність у професійній діяльності.

Тема 3. Професійна етика викладача.

Поняття і принципи педагогічної етики. Етичний кодекс викладача. Педагогічний такт і моральна відповідальність. Типові етичні конфлікти в педагогічній діяльності, способи їх попередження та розв'язання.

Тема 4. Комунікативна культура викладача.

Сутність і структура педагогічного спілкування. Вербальні та невербальні засоби комунікації. Бар'єри у професійному спілкуванні та способи їх подолання. Особливості взаємодії викладача зі студентами та колегами.

Тема 5. Культура мовлення викладача.

Основні ознаки культури мовлення викладача. Норми усного й писемного мовлення в педагогічній діяльності. Публічний виступ: структура, техніка мовлення, риторика. Типові мовленнєві помилки та способи їх уникнення.

Тема 6. Естетична культура у діяльності викладача.

Роль естетичної культури у формуванні особистості викладача. Зовнішній вигляд та імідж педагога. Вплив естетичного середовища на освітній процес. Формування естетичного смаку у студентів.

Тема 7. Професійне самовдосконалення викладача.

Необхідність і напрями професійного зростання. Методи саморозвитку: рефлексія, самоаналіз, самонавчання. Форми підвищення кваліфікації. Вплив новітніх технологій на професійний розвиток викладача.

Тема 8. Імідж і стиль сучасного викладача.

Поняття іміджу педагога та його структура. Стратегії формування позитивного іміджу викладача. Соціальна роль і авторитет викладача у студентському середовищі. Баланс між особистим стилем та професійними стандартами.

Основи академічної доброчесності

Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий)
Курс (рік) навчання	2
Семестр	Осінній
Обсяг дисципліни у кредитах	4 кредити ЄКТС
Мова викладання	українська

Передумови для вивчення дисципліни	Юридична деонтологія, Соціологія права
Кафедра, яка забезпечує викладання дисципліни	Кафедра теорії та історії держави і права
Інформаційне забезпечення	Екран, мультимедійний проектор. Засоби онлайн навчання: Система електронного навчання Moodle, https://moodle.uzhnu.edu.ua/ , електронний репозитарій ДВНЗ «УжНУ».
Форма проведення занять	Лекції, практичні заняття
Ключові результати навчання (знання, уміння та інші компетентності):	<p>У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розуміння сутності та завдань академічної доброчесності, її складових і фундаментальних цінностей; - знання нормативно-правової бази, що регламентує питання академічної доброчесності в Україні та міжнародному освітньому просторі; - обізнаність з видами академічної недоброчесності (плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, обман, списування, хабарництво тощо); - знання методів запобігання порушенням академічної доброчесності та міжнародних практик боротьби з плагіатом; - розуміння правових наслідків і процедур встановлення фактів порушення академічної доброчесності, у тому числі скасування присуджених ступенів вищої освіти. <p>Уміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> - правильно застосовувати правила цитування та оформлення посилань у наукових роботах; - розпізнавати прояви академічної недоброчесності та критично оцінювати ризики їх виникнення; - користуватися сучасними антиплагіатними програмами й інструментами перевірки оригінальності текстів; - дотримуватись стандартів академічної етики у навчанні та наукових дослідженнях; аргументовано захищати власну позицію щодо проблем академічної доброчесності тощо.
Форма семестрового контролю	Залік

Короткий зміст дисципліни (перелік тем):

Мета навчальної дисципліни «Основи академічної доброчесності» полягає у формуванні у здобувачів освіти системи знань про сутність, цінності та нормативно-правові засади академічної доброчесності як фундаменту сталого розвитку науки та освіти; розвинути уміння і навички дотримання принципів академічної доброчесності у навчальній, науково-дослідній та професійній діяльності; підвищити рівень правової культури та відповідальності за порушення стандартів академічної доброчесності.

Тема 1. Академічна доброчесність як основа сталого розвитку освіти та науки.

Поняття академічної доброчесності. Завдання академічної доброчесності. Складові частини академічної доброчесності. Фундаментальні цінності академічної доброчесності.

Нормативна основа академічної доброчесності. Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти, науково-педагогічними та науковими працівниками закладів освіти.

Академічна чесність у наукових дослідженнях. Цитування та правила посилання на джерела в наукових роботах.

Тема 2. Академічна недоброчесність та шляхи її подолання.

Поняття академічної недоброчесності. Основні форми проявів академічної недоброчесності. Плагіат та самоплагіат. Фабрикація та фальсифікація. Обман, списування. Необ'єктивне оцінювання та саботаж. Хабарництво в академічній сфері.

Профілактика плагіату в академічному середовищі. Методи боротьби з плагіатом (міжнародний досвід). Відповідальність за академічний плагіат. Антиплагіатні програми та їх застосування.

Відповідальність здобувачів освіти за порушення академічної доброчесності. Відповідальність науково-педагогічних та наукових працівників закладів освіти за порушення академічної доброчесності.

Тема 3. Скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти («молодший бакалавр», «бакалавр» і «магістр») та присвоєння відповідної кваліфікації.

Порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності. Принципи, на яких базується встановлення факту порушення академічної доброчесності. Підстави для проведення перевірки. Повідомлення про факт порушення академічної доброчесності та вимоги до нього. Перевірка інформації щодо можливих фактів порушення академічної доброчесності. Розгляд справи про порушення академічної доброчесності. Добровільна відмова від ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації. Наслідки прийняття рішення про скасування рішення. Порядок оскарження рішення про скасування рішення.

Методологія сучасного правознавства

Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий)
Курс (рік) навчання	2
Семестр	Осінній
Обсяг дисципліни у кредитах	4 кредити
Мова викладання	українська
Передумови для вивчення дисципліни	немає
Кафедра, яка забезпечує викладання дисципліни	Кафедра теорії та історії держави і права
Інформаційне забезпечення	Екран, мультимедійний проектор. Засоби онлайн навчання: Система електронного навчання Moodle, https://moodle.uzhnu.edu.ua/ , електронний репозитарій ДВНЗ «УжНУ».
Форма проведення занять	Лекції, практичні заняття

<p>Ключові результати навчання (знання, уміння та інші компетентності):</p>	<p>У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувачі ступеня доктора філософії повинні знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - основи методології наукового пізнання та її застосування в юридичній науці; - філософські засади методології правознавства; - загальнонаукові, спеціально-юридичні методи та міждисциплінарні підходи; - основні критерії вибору методів у правовій науці; - ключові аспекти структурно-функціонального аналізу як методології суспільствознавства; - специфіку застосування культурно-історичного підходу як методологічної парадигми правових досліджень; - здійснювати пошук інформації з різноманітних джерел з метою досягнення навчальної мети. <p>Згідно з вимогами освітньої програми здобувачі ступеня доктора філософії права мають набути наступні компетентності:</p> <ul style="list-style-type: none"> - уміння узагальнювати, систематизувати і класифікувати підходи, методи, принципи, прийоми вивчення інтерпретацій смислу, призначення та логіки права; - здатність правильно визначати й формулювати проблеми методології права; здатність критично застосовувати наявні наукові розробки і досягнення методології права; - вміння шукати і виявляти принципово нові шляхи вирішення теоретичних і практичних проблем правознавства; здатність застосовувати методологію і методіку сучасного теоретико-правового дискурсу; - вміння зіставляти явища і факти правової реальності, виявляти їх властивості, характеристики, тенденції; - вміння моделювати правові ситуації, дії, події, явища і факти з огляду на соціокультурні тенденції розвитку права; - здатність визначати теоретичну і практичну значущість методологічних підходів у дослідженні предметів галузевих юридичних дисциплін; - здатність використовувати методологічний аналіз у юридичній практиці.
<p>Форма семестрового контролю</p>	<p>Залік</p>

Короткий зміст дисципліни (перелік тем):

Навчальна дисципліна «Методологія сучасного правознавства» покликана сформувати у студентів комплексне розуміння методології правової науки як системи знань про принципи, методи та підходи до пізнання права. Вона сприяє розвитку дослідницьких навичок, необхідних для наукового аналізу та критичного осмислення правових явищ.

Тема 1. Методологія сучасного правознавства: поняття, структура, функції

Сутність методології як системи принципів, підходів і методів наукового пізнання. Зміст, понятійно-категоріальний апарат та структура методології правознавства. Основні рівні

методології: філософський, загальнонауковий та спеціально-науковий. Методологічні принципи історизму, всебічності і комплексності. Логічні прийоми. Функції методології правознавства. Методологія правознавства та її роль у пізнанні державно-правових явищ. Методологія як основа планування і здійснення юридичних досліджень. Взаємозв'язок предмета і методу наукового дослідження. Значення методологічної підготовки для юристів-дослідників. Методологія юридичної науки та юридичної практики: основні аспекти їх співвідношення.

Тема 2. Генезис методології правознавства

Основні етапи розвитку методології правознавства. Історична еволюція методологічних підходів у правознавстві – від класичної (раціоналістичної) парадигми до постнекласичної (інтердисциплінарної, плюралістичної). Аналізуються методологічні засади римського права, середньовічної схоластики, природно-правової, позитивістської та соціологічної традицій. Розглядаються особливості некласичного підходу, що враховує соціальний контекст правових явищ. Сучасні виклики, які зумовлюють трансформацію методології: глобалізація, цифровізація, права людини. Потреба в переосмисленні класичних методів у світлі нових наукових парадигм.

Тема 3. Філософські засади методології правознавства

Роль філософії як основи методологічного осмислення права. Класичні та сучасні філософські школи та їх вплив на методологію правознавства (феноменологія, герменевтика, критичний реалізм, постструктуралізм та інші). Філософський рівень методології правознавства, що включає універсальні філософські методи (діалектику, метафізику), основні типи (теорії) праворозуміння (природно-правовий, позитивістський, соціологічний) як методологічні підходи (парадигми), що володіють цілісністю світоглядно-сміслового змісту права, його обґрунтування, а також, виходячи зі змісту сучасної філософії права (її структури та основних напрямів), – онтологічний, гносеологічний, феноменологічний, аксіологічний, антропологічний та інші підходи. Взаємодія між правознавством та філософією у пошуках інтерпретацій правової реальності. Значення філософського мислення у підготовці правників і розвитку правової науки.

Тема 4. Загальнонауковий рівень методології правознавства

Загальнонаукові методи дослідження у праві. Логічний метод із виокремленням логічних операцій: аналіз і синтез, абстрагування, класифікація, індукція та дедукція, порівняння та узагальнення. Системний метод, що дозволяє бачити право як цілісну взаємопов'язану систему норм; структурно-функціональний підхід для аналізу елементів і функцій правової системи; синергетичний підхід, завдяки якому відкривається можливість виявляти закономірності саморозвитку об'єктів і процесів як їх внутрішня потреба, історичний метод як інструмент дослідження еволюції правових явищ; культурно-історичний підхід як методологічна парадигма правових досліджень. Значення логіко-раціонального аналізу для формування висновків у правових науках. Оцінка переваг та обмеження кожного з методів при застосуванні у юридичній практиці.

Тема 5. Спеціально-науковий рівень методології правознавства. Міждисциплінарні підходи у методології правознавства.

Спеціально-наукові методи дослідження у праві, що включають спеціальні методи юридичної науки, що відповідають власне природі дослідження правових явищ і використовуються у праві (формально-юридичний метод, порівняльно-правовий метод, історико-правовий метод, метод юридичної герменевтики, метод правового прагматизму, метод правового моделювання), а також спеціальні методи неюридичних наук, які застосовуються у правознавстві (економіка, політологія, соціологія, психологія, логіка, біологія, кібернетика, математика та ін.). Формально-юридичний метод як один із ключових

спеціально-юридичних методів, що використовується з метою пізнання внутрішньої форми правових явищ і процесів. Герменевтичний підхід вивчає тлумачення правових текстів у контексті соціокультурної ситуації. Метод правового моделювання застосовується для створення нормативних конструкцій, прогнозування юридичних наслідків. Особлива увага приділяється порівняльно-правовому методу як засобу аналізу правових систем різних країн. Значення спеціально-наукових методів у процесі забезпечення ефективності нормотворчості та правозастосування. Міждисциплінарні підходи у методології правознавства. Взаємозв'язки права з іншими науками та їх роль у здійсненні правових досліджень. Значення соціології при аналізі правової поведінки громадян, політології – при вивченні державної політики, її впливу на законодавство, економіки – при дослідженні ефективності регулювання ринку. Розкриття змісту психологічного підходу при аналізі мотивацій правопорушень і прийняття рішень суддями. Цінність міждисциплінарного синтезу як інструменту глибшого розуміння правової дійсності.

Праворозуміння: соціально-філософський аспект

Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий)
Курс (рік) навчання	2
Семестр	Осінній
Обсяг дисципліни у кредитах	4 кредити
Мова викладання	українська
Передумови для вивчення дисципліни	немає
Кафедра, яка забезпечує викладання дисципліни	Кафедра теорії та історії держави і права
Інформаційне забезпечення	Екран, мультимедійний проектор. Засоби онлайн навчання: Система електронного навчання Moodle, https://moodle.uzhnu.edu.ua/ , електронний репозитарій ДВНЗ «УжНУ».
Форма проведення занять	Лекції, практичні заняття
Ключові результати навчання (знання, уміння та інші компетентності):	<p>У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувачі ступеня доктора філософії повинні знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - основні підходи до праворозуміння в історії філософії права; - поняття праворозуміння, його соціально-філософські аспекти; - основні типи праворозуміння, особливості їх класифікації; - сучасні концепції праворозуміння, їх зміст та природу; - соціальні та культурні чинники, що впливають на інтерпретацію права; - здійснювати пошук інформації з різноманітних джерел з метою досягнення навчальної мети. <p>Згідно з вимогами освітньої програми здобувачі ступеня доктора філософії права мають набути наступні компетентності:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вміння виявляти причини виникнення та поширення теорій

	<p>праворозуміння;</p> <ul style="list-style-type: none"> - здатність ідентифікувати основні різновиди праворозуміння та критично оцінювати їх прийнятність при аналізі філософсько-правових та практико-юридичних проблем юриспруденції; - здатність критично аналізувати правові явища в контексті філософських доктрин; - вміння використовувати філософсько-світоглядні підходи до праворозуміння у навчальній, практичній та дослідницькій роботі; - здатність оцінювати соціальні наслідки різних моделей праворозуміння; - вміння застосовувати філософські та соціологічні знання для інтерпретації правових норм.
Форма семестрового контролю	Залік

Короткий зміст дисципліни (перелік тем):

Метою навчальної дисципліни є розкриття змісту феномену праворозуміння як складного соціального та філософського явища, формування здатності осмислювати право не лише як систему норм, а як складну ціннісну, культурну і комунікативну реальність. Дисципліна сприяє розвитку філософської рефлексії, глибокому розумінню права як багатовимірного соціального феномена з метою якісного підвищення рівня професійних компетентностей та застосування здобутих знань у юридичній практиці.

Тема 1. Поняття праворозуміння та його структура

Сутність праворозуміння як феномену юридичної науки та правової культури, а також як процесу усвідомлення та інтерпретації правових норм у суспільстві. Основні підходи до визначення праворозуміння: раціональний, ціннісний, соціологічний. Поняття праворозуміння, його рівні та функції. Основні типи праворозуміння. Структура праворозуміння: суб'єкти, об'єкти та зміст праворозуміння. Роль суб'єкта у процесі пізнання права. Співвідношення праворозуміння та правосвідомості. Взаємозв'язок між рівнем правової культури та типом праворозуміння. Вплив соціального контексту на зміст правового розуміння. Відмінності між суб'єктивним і об'єктивним праворозумінням у контексті практики. Роль праворозуміння у формуванні правового порядку.

Тема 2. Природне і позитивне право в контексті праворозуміння

Природно-правова концепція праворозуміння. Природне право як вічне і справедливе, що випливає з природи людини або божественного порядку. Позитивістська концепція праворозуміння. Позитивне право як результат волевиявлення держави, формалізоване в юридичних нормах. Переваги та недоліки основних концепцій праворозуміння, їх роль у забезпеченні справедливості. Сучасні теорії природного права. Нормативістське праворозуміння. Право як ієрархічна система норм, відсторонена від моралі, політики чи соціології. Синтез природного і позитивного підходів у сучасних концепціях, їх вплив на практику правозастосування.

Тема 3. Соціологічний тип праворозуміння

Соціальні чинники, що впливають на формування правових уявлень і практик. Праворозуміння як явище, що виникає з фактичних соціальних відносин. Особливості соціологічного праворозуміння. Взаємозв'язок між соціальними практиками і створенням правових норм. Внесок соціологічних шкіл у формування поняття ефективності права, правової поведінки, юридичних норм як соціальних регуляторів. Роль соціологічного методу

у вивченні правосвідомості і правової культури. Критична оцінка ризику релятивізму. Правовий реалізм як напрям, що заперечує об'єктивність і передбачуваність права. Американська та скандинавська модель правого реалізму. Значення суб'єктивних переконань, психо-емоційних компонентів у контексті ухвалення правових рішень. Роль правового реалізму у процесі реформування судової влади. Вплив правового реалізму на розвиток критичних теорій права.

Тема 4. Психологічний тип праворозуміння

Зв'язок психології і права: онтогносеологічні засади психологізації права. Моральні та правові емоції. Розуміння права як специфічного психічного переживання імперативно-атрибутивного характеру. Філософія фрейдизму та психоаналіз правовідносин. Психоаналіз як одна із філософсько-психологічних концепцій ХХ століття. Вплив психоаналізу на тлумачення права. Основні типи сучасних психологічних концепцій права. Сучасний розвиток психологічного напрямку в праві. Орієнтація на сферу застосування права і судової правотворчості, їх психологічне обґрунтування.

Тема 5. Інтегративний тип праворозуміння

Інтегративний напрям у праві: особливості генезису та концептуальні засади. Інтегральна юриспруденція як поєднання положень теорій природного права, юридичного позитивізму із соціологічним розумінням. Синтезована юриспруденція, що включає правовий позитивізм, теорію природного права та історичну школу. Особлива роль історичної юриспруденції у процесі об'єднання правового позитивізму та школи природного права. Розуміння інтегрального підходу до права як соціальної реальності, вимоги часу в умовах глобалізації і перспектив інтеграції правових систем. Системність (системний підхід) як необхідна складова формування інтегральної теорії права, яка поєднує філософські, юридико-соціологічні та теоретико-догматичні знання про право.

Сучасні концепції права

Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий)
Курс (рік) навчання	2
Семестр	Осінній
Обсяг дисципліни у кредитах	4 кредити ЄКТС
Мова викладання	українська
Передумови для вивчення дисципліни	Філософія права
Кафедра, яка забезпечує викладання дисципліни	Кафедра теорії та історії держави і права
Інформаційне забезпечення	Екран, мультимедійний проектор. Засоби онлайн навчання: Система електронного навчання Moodle, https://moodle.uzhnu.edu.ua/ , електронний репозитарій ДВНЗ «УжНУ».
Форма проведення занять	Лекції, практичні заняття
Ключові результати навчання (знання, уміння та інші компетентності):	У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен: <ul style="list-style-type: none"> - знати основні концепції і напрямки сучасної теоретико-філософської правової думки, базових ідей, що лежать у їх теоретичному і філософському підґрунті; - знання сутності основних проблем сучасних правових

	<p>концепцій; вміння практичного розв'язання цих проблем у сфері державно-правової практики;</p> <ul style="list-style-type: none"> - вміння вільно володіти і використовувати понятійно-категоріальний апарат, виходячи з предмету навчальної дисципліни; - здатність засвоїти базові принципи сучасного правового мислення як орієнтирів для належного здійснення правової діяльності; - здатність до утворення абстрактних понять і оперування ними; здатність самостійно працювати з першоджерелами теоретико-філософської правової думки, виявити змістовну, методологічну (світоглядну) і програмно-оціночну частину філософсько-правових вчень, концепцій, доктрин; - здатність проведення самостійних наукових досліджень з проблематики навчальної дисципліни; - здатність працювати в міжнародному науковому просторі; - вміння проявляти креативність, виявляти творчий підхід, ініціативу; - здатність до формулювань юридичних конструкцій і перевірка їх адекватності шляхом творчого застосування існуючих та генерування нових правових ідей; - здатність формулювати та викладати правові обґрунтування та висновки, пропозиції, рекомендації; - здатність до ведення діалогу й аргументування під час наукових дискусій; - здатність всебічно аналізувати державно-правову дійсність із використанням знань, отриманих у рамках навчальної дисципліни; - здатність здійснювати критичний аналіз існуючих правових концепцій та підходів щодо висвітлення та розв'язання сучасних проблем державно-правової дійсності; - здатність на основі здобутків різних правових концепцій формувати власні світоглядні позиції стосовно змістовних характеристик правових явищ; - здатність використовувати отримані знання при здійсненні інтерпретаційної та правозастосовчої правових ситуацій, професійних завдань приймати обґрунтовані рішення, спираючись на досягнення сучасних правових доктрин; - здатність пропонувати науково-обґрунтовані рекомендації та судження зацікавленим особам щодо шляхів розв'язання конкретних правових і державотворчих завдань, а також щодо можливих напрямів вдосконалення правової системи та її елементів.
--	---

Короткий зміст дисципліни (перелік тем):

Метою сучасних концепцій права як навчальної дисципліни є формування у здобувачів освіти цілісного уявлення щодо змісту та значення основних філософсько-правових напрямків як вітчизняної правової думки, так і зарубіжжя.

Тема 1. Неопозитивісткі концепції права

Особливості генезису та становлення ідей правового позитивізму. Класичний правовий позитивізм: основні принципи та характерні риси (Дж. Остін, О. Конт, К. Бергбом та ін.). Розуміння права як продукту діяльності держави. Абсолютизація ролі держави. Ототожнення права і закону. Заперечення можливості пізнання сутності права. Ціннісно-нейтральне бачення права.

Неопозитивізм: передумови виникнення та методологічне підґрунтя. Нормативізм як напрям юридичного неопозитивізму. Чисте вчення Г. Кельзена. Аналітична юриспруденція як напрям юридичного неопозитивізму. Особливості концепції права Г. Харта.

Тема 2. Сучасні концепції природного права.

Особливості генезису та становлення природно-правового мислення. Класична природно-правова концепція: основні позиції (Г. Гроцій, Ш.-Л. Монтеск'є, Вольтер, Ж. – Ж. Руссо, Дж. Локк та інші). Типологія сучасних концепцій природного права.

Екзистенціально-феноменологічна концепція права (М. Гайдеггер, Е. Фехнер, В. Майхоффер, Г. Кон, Р. Марчич, Г. Коїнг, М. Мюллер, А. Рейнах (Райнах), Е. Гуссерль, Е. Вольф, М.М.Алексєєв). Герменевтична концепція права (М. Гайдеггер, Г. Гадамер, Г. Коїнг, Ю. Хабермас, А. Кауфманн, П. Рікер). Комунікативно-дискурсивна концепція права (К.-О. Апель, Ю. Габермас, О. Хеффе).

Правова концепція Л. Фуллера. Особливості праворозуміння крізь призму поглядів Р. Дворкіна. Онтологічна концепція Р. Марчича. Неотомістські концепції природного права (Ж. Марітен, Ж. Дабен, Й. Месснер, А. Ауер). Неопретестанські концепції природного права (К. Барт, Х. Домбоіс, Ерік Вольф, Ернест Вольф, Ф.Хорст)).

Тема 3. Соціологічна концепція права.

Класична соціологічна концепція права: особливості генезису та концептуальні засади . Соціологічна теорія Р.фон Ієрінга. Концепція боротьби за право. Соціологічна концепція Р. Паунда. «Інструментальний прагматичний підхід» до вивчення права. Концепція «живого» (вільного) права (Є. Ерліх, Е. Юнг, Е. Фукс).

«Вільне правознаходження» у судовій практиці. Правовий реалізм в американській правовій традиції (Дж. Френк, О. Холмс, К.Ллевелін): основні позиції. Французька школа соціології права (Л. Дюгі, М. Оріу, Е. Дюркгейм, Ж.Карбон'є): концептуальні засади.

Тема 4. Психологічна концепція права.

Зв'язок психології і права: онтогносеологічні засади психологізації права. Психологічна концепція права Леона Петражицького. Моральні та правові емоції. Розуміння права як специфічного психічного переживання імперативно-атрибутивного характеру. Філософія фрейдизму та психоаналіз правовідносин. Психоаналіз як одна з філософсько-психологічних концепцій ХХ століття. Вплив психоаналізу на тлумачення права. Основні типи сучасних психологічних концепцій права.

Сучасний розвиток психологічного напрямку в праві. Орієнтація на сферу застосування права і судової правотворчості, їх психологічне обґрунтування. Психологічне розширення джерел права в концепції М. Румпфа. Правовий інстинкт в концепції А. Штурма. Суперечка кодифікаційного та правового почуття у концепції А. Хохе.

Тема 5. Інтегративна концепція права.

Інтегративний напрям у праві: особливості генезису та концептуальні засади. Інтегральна юриспруденція Дж. Холла. Інтегративна юриспруденція як поєднання положень теорій природного права, юридичного позитивізму із соціологічним розумінням. Ідеї інтегрального праворозуміння Г. Бермана. Синтезована юриспруденція, що включає правовий позитивізм, теорію природного права і історичну школу.

Особлива роль історичної юриспруденції у процесі об'єднання правового позитивізму та школи природного права. Інтегральний підхід у поглядах на право Ж.-Л. Бержеля. Розуміння інтегрального підходу до права як соціальної реальності, вимоги часу в умовах глобалізації і перспектив інтеграції правових систем. В. Кравітц та інтегральна концепція права. Системність (системний підхід) як необхідна складова формування інтегральної теорії права, яка поєднує філософські, юридико-соціологічні та теоретико-догматичні знання про право.

Юридичне дослідження

Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий)
Курс (рік) навчання	2
Семестр	Осінній
Обсяг дисципліни у кредитах	4 кредити ЄКТС
Мова викладання	українська
Передумови для вивчення дисципліни	немає
Кафедра, яка забезпечує викладання дисципліни	Кафедра теорії та історії держави і права
Інформаційне забезпечення	Екран, мультимедійний проектор. Засоби онлайн навчання: Система електронного навчання Moodle, https://moodle.uzhnu.edu.ua/ , електронний репозитарій ДВНЗ «УжНУ».
Форма проведення занять	Лекції, практичні заняття
Ключові результати навчання (знання, уміння та інші компетентності):	У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен: <ul style="list-style-type: none"> - вміти збирати, обробляти та аналізувати теоретичні та прикладні дослідження провідних вітчизняних і зарубіжних вчених; - вміти здійснювати процедуру встановлення інформаційної цінності джерел шляхом порівняльного аналізу з іншими джерелами; - вміти формувати абстрактні поняття та оперувати ними; - вміти за допомогою використання отриманих знань та понятійно-категоріального апарату з'ясувати питання походження правових феноменів, їх сутнісних характеристик, типології, особливостей та їх соціального значення на різних історичних етапах розвитку людства; - володіти здатністю критично оцінювати правову і політичну реальність, що історично мала місце в межах різних національних правопорядків; - вміти проводити самостійні наукові дослідження з

	<p>проблематики, що входить до предмету початкової дисципліни;</p> <ul style="list-style-type: none"> - мати здатність осмислювати та аналітично оцінювати складні наукові правові проблеми; - володіти знаннями вітчизняної та зарубіжної доктрини у галузі дослідження, здобутків наукових шкіл та наукової роботи найавторитетніших дослідників; - вміти формулювати правові обґрунтування та висновки, пропозиції, рекомендації.
Форма семестрового контролю	Залік

Короткий зміст дисципліни (перелік тем):

Мета навчальної дисципліни «Юридичне дослідження» полягає у формуванні у здобувачів освіти системних знань про сутність, методологію та організацію юридичних досліджень, розвиток навичок наукового пошуку й критичного мислення, а також набуття практичних умінь здійснювати самостійні дослідження правових явищ та процесів.

Тема 1. Поняття наукового дослідження.

Вимоги до наукового дослідження. Види наукових досліджень Наука як система знань. Наукознавство та його основні розділи. Поняття, зміст, мета і функції науки. Форми організації та управління наукою в Україні Основні ознаки 4. наукового дослідження. Системність, доказовість та теоретичність наукового дослідження. Емпіричні, логічні та теоретичні пізнавальні завдання наукового дослідження. Класифікація наукових досліджень. Поняття та основні характеристики юридичного дослідження. Мета і етапи юридичного дослідження. Класифікація юридичних досліджень. Вимоги до юридичного дослідження.

Тема 2. Основні етапи юридичного дослідження.

Організація і послідовність проведення юридичних досліджень. Наукові факти та їх роль в юридичному дослідженні. Постановка і формулювання наукової проблеми. Висунення і обґрунтування наукової гіпотези. Визначення об'єкта і предмета дослідження, актуальності дослідження, формулювання теми дослідження, мети і завдань дослідження. Визначення структури юридичного дослідження. Сутність наукової теорії. Особливості емпіричного та теоретичного рівнів юридичного дослідження. Організація роботи з емпіричними та науково-теоретичними даними. Пошук джерельної бази дослідження. Специфіка джерел юридичних досліджень. Система джерел наукової інформації: бібліотечні фонди, архівні фонди.

Організація роботи з науковими джерелами. Відбір джерельної бази юридичного дослідження. Бібліографічний пошук у каталогах і картотеках: систематичний каталог, алфавітно-предметний покажчик, алфавітний каталог, предметний каталог. Робота з періодичними виданнями. Складання власної картотеки наукових джерел.

Робота з друкованими джерелами. Вивчення змісту і структури джерел, визначення і відбір інформації. Форми та види запису: конспект, тези, план, цитування, термінологічний словник. Основні правила посилання і цитування. Облік, оформлення, систематизація та класифікація відібраного матеріалу.

Аналіз стану юридичного дослідження обраної тематики та визначення ступеню наукової новизни запропонованого вирішення проблеми. Визначення наукової та практичної значущості отриманих результатів дослідження.

Тема 3. Методологічні основи юридичного дослідження.

Загально-філософські питання наукової методології та методів наукового пізнання. Функції методології. Методологія юридичної науки та її роль у пізнанні державно-правових явищ. Взаємозв'язок предмета і методу наукового дослідження. Структура методології юридичних

досліджень. Основні філософські підходи до вивчення держави і права. Методологічні принципи історизму, всебічності і комплексності. Логічні прийоми. Методи наукового пізнання та їх класифікація (загальнонаукові, частково-наукові, спеціально наукові та спеціально-юридичні).

Методологія юридичної науки і методологія юридичної практики: їх співвідношення. Необхідність методологічної підготовки спеціалістів юридичного профілю. Методологія правових наукових досліджень: загальна характеристика і специфічні риси. Особливостей сучасної методології правових наукових досліджень у діяльності наукової установи. Підходи до використання сучасної методології правових наукових досліджень у вищому навчальному закладі. Особливості застосування сучасної методології правових наукових досліджень у діяльності органів державної влади. спеціального характеру. Застосування сучасної методології правових наукових досліджень при здійсненні ґрунтовних досліджень.

Структура сучасної методології правових наукових досліджень. Методи, що відтворюють шляхи вивчення й опанування складними правовими процесами. Методологія правових наукових досліджень як сукупність основних філософських положень, що відображають первинні гносеологічні концепції формування й аналізу наукового знання.

Тема 4. Організація викладу результатів юридичного дослідження.

Форми наукових праць з юридичних наук: тези доповідей, наукові статті, монографії, дисертації. Загальні вимоги щодо написання наукового твору. Етапи підготовки наукового твору: визначення структури і складання плану, відбір джерельної бази, викладення змісту наукового твору, редагування. Структура наукового твору: зміст, заголовок, анотація, передмова (вступ), основний текст, післямова (висновки), список використаних джерел, додатки та їх зміст. Особливості написання наукових статей та монографій.

Дисертація як форма атестації наукових і науково-педагогічних кадрів. Основні вимоги щодо структури, змісту та оформлення дисертацій. Послідовність підготовки, експертизи та захисту дисертацій. Автореферат дисертації. Спеціалізовані вчені ради по захисту дисертацій. Підготовка та прилюдний захист дисертацій. Оформлення і подання дисертації та матеріалів захисту до ВАК України.

Історія філософії держави і права

Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий)
Курс (рік) навчання	2
Семестр	Осінній
Обсяг дисципліни у кредитах	4 кредити ЄКТС
Мова викладання	українська
Передумови для вивчення дисципліни	немає
Кафедра, яка забезпечує викладання дисципліни	Кафедра теорії та історії держави і права
Інформаційне забезпечення	Екран, мультимедійний проектор. Засоби онлайн навчання: Система електронного навчання Moodle, https://moodle.uzhnu.edu.ua/ , електронний репозитарій ДВНЗ «УжНУ».
Форма проведення занять	Лекції, практичні заняття

<p>Ключові результати навчання (знання, уміння та інші компетентності):</p>	<p>У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувачі ступеня доктора філософії повинні знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - історичну еволюцію уявлень про державу і право, основні етапи розвитку філософсько-правової думки; - філософські та теоретико-правові підходи до розуміння державно-правових феноменів, що базуються на здобутках вітчизняної та зарубіжної доктрини, а також провідних наукових шкіл; - проблемні питання співвідношення держави та права; - здійснювати пошук інформації з різноманітних джерел з метою досягнення навчальної мети. <p>Згідно з вимогами освітньої програми здобувачі ступеня доктора філософії права мають набути наступні компетентності:</p> <ul style="list-style-type: none"> - здатність до системного мислення, набуття нових знань та використання їх у власних наукових дослідженнях та у професійній практиці; - вміння формулювати робочі гіпотези досліджуваної проблеми, робити аналітичні прогнози розвитку правового життя в Україні та в зарубіжних країнах; - вміння збирати, обробляти та аналізувати джерельну базу для проведення дослідження, формулювати мету власного наукового дослідження як складову загально цивілізаційного процесу; - вміння встановлювати наукову цінність джерел, використовуючи відповідні критерії та стандарти шляхом порівняльного аналізу з іншими джерелами, визначеними завданнями дослідження та з позицій доктрини верховенства права; - вміння кваліфіковано відображати результати наукових досліджень у наукових статтях, опублікованих як у фахових вітчизняних виданнях, так і у аналогічних закордонних; - вміння за допомогою використання отриманих знань та понятійно-категоріального апарату з'ясувати питання походження державно-правових феноменів, їх сутнісних характеристик, типології, особливостей та їх соціального значення на різних історичних етапах розвитку людства; - здатність давати критичну оцінку й переосмислювати накопичені знання щодо розвитку державно-правових феноменів, застосовуючи метод рефлексії; - здатність критично оцінювати правову і політичну реальність, що історично мала місце в межах різних національних правопорядків; - здатність осмислювати та аналітично оцінювати складні наукові правові проблеми; - вміння збирати, обробляти та аналізувати теоретичні та
---	---

	<p>прикладні дослідження провідних вітчизняних і зарубіжних вчених; - вміння проводити самостійні наукові дослідження з проблематики, що входить до предмету початкової дисципліни.</p>
Форма семестрового контролю	Залік

Короткий зміст дисципліни (перелік тем):

Мета вивчення курсу «Історії філософії держави і права»: формування системи світоглядних засад здобувачів ступеня доктора філософії щодо розуміння природи і змісту основних філософсько-правових категорій і понять; загальних закономірностей виникнення й розвитку держави і права як феноменів; з'ясування їх сутності, визначення можливих перспектив їх подальшої еволюції; розкриття особливостей і суперечностей історичного процесу розвитку знань про державу і право як багатогранних явищ. Вивчення дисципліни спрямоване на розвиток аналітичних і критичних навичок осмислення феноменів держави і права з метою якісного підвищення рівня професійних компетентностей та застосування здобутих знань у юридичній практиці.

Тема 1. Філософсько-правові ідеї в Давній Греції та Давньому Римі.

Виникнення та розвиток філософсько-правових поглядів в античний період. Ранній період давньогрецьких вчень. Софісти про державу і право. Сократ про державу і право. Вчення про державу і право Платона. Проекти ідеального ладу та класифікація форм держави у працях Платона. Теорія закону у філософсько-правовій спадщині Платона. Справедливість та її види. Співвідношення справедливості та законів. Державно-правове вчення Арістотеля. Поняття держави. Арістотель про зв'язок форм держави з майновою диференціацією вільних, про справедливість та її види, про право і закони. Погляди на державу і право Епікура та його послідовників. Філософські-правові погляди давньогрецьких стоїків (Зенон, Клеанф, Хрісіп; Панетій, Посідоній). Полібій про класифікацію форм держави. Теорія «кругообігу». Поняття змішаної форми держави.

Філософсько-правові ідеї у Давньому Римі. Державно-правові погляди Цицерона: поняття держави та характеристика її форм; правова теорія Цицерона. Римські стоїки про державу і право (Сенека, Епиктет, Марк Аврелій Антонін). Римські юристи про право та його види (Гней Флавій, Тіберій Корункарій, Гай, Папініан, Павел, Ульпіан, Модестін). Поняття права, справедливості та закону: їх співвідношення. Філософсько-правові ідеї раннього християнства. Августин Аврелій про державу і право.

Тема 2. Філософсько-правова думка доби Середньовіччя.

Проблеми держави і права в теологічному світогляді Середньовіччя, основні риси та напрямки розвитку. Філософсько-правові концепції в середньовічній Західній Європі. Державно-правові погляди Ф. Аквінського. Вчення Фоми Аквінського про види законів, про елементи державної влади, про співвідношення церкви і держави, про право, справедливість та закони. Вічний, природний, Божественний та позитивний закони. Проблеми держави і права у вченні М. Падуанського. Критика теократичних ідей. Розуміння держави, закону та його видів. Державно-правові ідеї середньовічних юристів. Формування і розвиток ісламської політико-правової думки. Нормативно-юридичний та етико-філософський підходи у вивченні держави, права і політики. Мусульманська концепція держави. Концепція халіфатського правління як форми держави. Політико-правові вчення Ібн Рушда та Ібн Халдуна.

Тема 3. Філософсько-правові погляди доби Відродження і Реформації.

Загальна характеристика філософсько-правової думки епохи Відродження і Реформації. Державно-правове вчення Н. Макіавеллі про природу людини, про цілі і форми держави. Проблеми співвідношення політики і моралі. Макіавеллізм. Проблеми співвідношення політики і моралі. Макіавеллізм. Державно-правові ідеї Реформації: М. Лютер, Т. Мюнцер, Ж. Кальвін. Правове вчення Ж. Бодена. Поняття права. Концепція універсального права. Співвідношення права та закону. Класифікація законів. Ж. Боден про суверенітет державної влади і про форми держави. Філософсько-правові ідеї раннього утопічного соціалізму (Т. Мор, Т. Кампанелла): про державу, закони та принципи ідеальної держави. Філософсько-правові погляди Ф. Бекона. Вчення про всезагальну справедливість або про джерела права. Проблеми співвідношення природного і позитивного права. Теорія законів.

Тема 4. Розвиток європейської філософсько-правової думки в XVII ст.- XVIII ст.

Філософсько-правова думка Нідерландів XVII ст.: загальна характеристика (Г. Гроцій, Б. Спіноза). Обґрунтування теорії природного права. Філософсько-правове вчення Г. Гроція. Сутність та класифікація права. Природно-правова теорія Б. Спінози. Особливості поглядів Б. Спінози на природне право. Класифікація форм держави та їх зміст. Філософсько-правова думка в Англії (Т. Гоббс, Дж. Локк). Державно-правове вчення Т. Гоббса. Природне право та природні закони, їх види. Еволюція державно-правових поглядів Т. Гоббса. Ліберальна правова доктрина Дж. Локка. Природні права. Сутність та види законів. Вимоги до позитивних законів.

Основні філософсько-правові ідеї епохи Просвітництва. Філософсько-правове вчення мислителів французького просвітництва (Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Вольтер). Філософсько-правові ідеї Вольтера. Види та сутність природних прав. Принципи свободи, рівності людей у вченні Вольтера. Класифікація законів. Філософсько-правові погляди Ш.-Л. Монтеск'є. Теорія розподілу влади. Концепція «Дух законів». Теорія законотворчості. Сутність та типологія законів. Ж. Ж.-Ж. Руссо про походження держави, поняття та види законів. Теорія народного суверенітету та його гарантії. Вчення про державу і право мислителів німецького та італійського просвітництва.

Тема 5. Особливості філософсько-правових вчень європейських мислителів у кінці XVIII ст. - XIX ст.

Загальна характеристика основних напрямків філософсько-правової ідеології Німеччини в кінці XVIII - на початку XIX ст. Ліберальне вчення про право і державу І. Канта. Категоричний імператив. Співвідношення моралі і права І. Кант як теоретик правової держави. Проект «вічного миру». Вчення Г. В. Гегеля про право і державу. Філософія права Г. В. Гегеля. Розуміння сутності права, його класифікація та основні етапи розвитку. Категорія свободи. Г. Гегель про ідею держави та форми держави. Концепція громадянського суспільства. Історична школа права (Г. Гуго, Ф. Савіньї, Г. Пухта). Критика природно-правової теорії. Погляд на походження права та його залежність від історії народу, а також етапи розвитку права.

Світоглядні позиції європейського лібералізму: загальна характеристика. Англійський лібералізм. Теорія утилітаризму І. Бентама. Дж. Міль про свободу та демократію. Французький лібералізм. Б. Констан про політичну і особисту свободу, про оптимальну форму держави та ідею розподілу влади. А. де Токівль про сутність демократії, її необхідні елементи, а також основні аспекти співвідношення рівності і свободи. Німецький лібералізм ХІХ ст. (В. фон Гумбольдт, Л. фон Штейн). Розуміння права за Л. фон Штейном. Сутність держави, оптимальна форма держави та розподіл влади за Л. фон Штейном. Концепція «мінімальної держави» за В. фон Гумбольдтом.

Представники соціалістичного утопізму про державу і право. А. де Сен-Сімон. Програма перетворень. Ш. Фур'є. Проект перетворень суспільства. Р. Оуен. Проект перетворень. Позитивістська школа права ХІХ століття (О. Конт, Дж. Остін): концептуальні засади. О. Конт: принципи соціократії та план переходу до неї. Погляди на право. Дж. Остін: джерела права та розуміння позитивного права. Марксизм як державно-правовий напрям. К. Маркс та Ф. Енгельс. Соціально-історичні джерела марксистського розуміння держави і права. Держава і право як надбудовні явища та їх класовий характер. Держава і право у поглядах анархістів (П. Ж. Прудон, М. Штірнер, М. Бакунін): держава, ідеальне суспільство, спрямованість в анархізмі та соціологічна класифікація держав. Аристократична концепція держави і права Ф. В. Ніцше. Елітарна концепція устрою «здорового суспільства» та трактування права.